

Cuprins

<i>Mulțumiri</i>	7
<i>Notă către cititor</i>	8
<i>Prefață</i>	9

O POVESTIRE

Privind pe fereastră	19
----------------------------	----

VIAȚA

O pagină de jurnal: întâlnirea cu Octavio Paz de la Paris	45
Locuiesc la Istanbul	47
Aici, mai dinainte	48
<i>Cartea neagră</i> la New York	50
Într-o încăpere	51
Romanul și răbdarea	52
Însemnări despre ziua de 29 aprilie 1994	53
După-amiaza de primăvară	58
Pescăruș în ploaie	60
Pescărușul moare pe țârm	62
De când m-am lăsat de fumat	63
Cel mai frumos ceas al meu	65
Sculându-mă din pat, în tăcerea nopții	67
Locul scriitorului	69
Aparțin Istanbulului, scrisului, mesei de scris	69

Fragmente dintr-un jurnal ținut pe vremea când scriam <i>Cartea neagră</i>	70
---	----

tinerețea

Latura cea mai insuportabilă a tinereții mele	73
Ah, cât de bine vă merge vouă, celor care v-ați ales calea, în comparație cu mine!.....	74
Cu Can Dündar despre viața de zi cu zi și despre scris.....	79
La ceas de seară, frânt de oboseală.....	89
Dragostea.....	91
Ce este dragostea?.....	92

paranoia

Misterul și paranoia	95
De când mă știu.....	95
Cu toții suntem urmăriți, dar unii dintre noi mai mult decât alții.....	96
Cum puteți să dormiți când lucrurile vorbesc?.....	105

rüya și visul

Peisajul.....	107
Ce știu eu despre câini.....	109
Fericirea	111
Nu mă duc la școală!.....	113
Rüya întristată	114
Rüya și eu	117
Dimineața de bairam.....	118
De ce suntem optimiști.....	121
Despre Münevver Andaç.....	123
Casa omului de pripas.....	125
După furtună.....	127

ARTA ROMANULUI

Romanul în perioada 1970-1980	134
Romanul și lumea personală	136
Romanul turc.....	140
Romanul istoric	142
Tehnicile romanului modern.....	147
Romanul și alegoria.....	150
Descumpănirea lui Șirin	152

CĂRȚILE SUNT VIAȚA MEA

<i>Cevdet bey și fiii săi</i>	165
<i>Casa tăcerii</i>	170
<i>Fortăreața albă</i>	172
Prefață la traducerea în limba persană a <i>Fortăreței albe</i>	177
<i>Cartea neagră</i>	177
<i>Gizli Yüz, „Chipul ascuns”</i>	185
<i>Viața cea nouă</i>	188
<i>Mă numesc Roșu</i>	201

SCRIITORI, CĂRȚI

Ahmet Hamdi Tanpınar.....	218
Tanpınar: a căutat în poezie și a aflat în roman	219
<i>Aydaki Kadın, „Femeia din lună”, Romanul neisprăvit</i> al lui Tanpınar.....	222
Statul și limba lui Kemal Tahir	227
Orhan Kemal: optimismul pierdut.....	236
Aziz Nesin: mereu mânios, mereu zâmbitor.....	242
Cele două lumi ale lui Yaşar Kemal	247
Oğuz Atay: „Scufundă-te, lume, scufundă-te!”	251
Despre romanele lui Oğuz Atay	253

Fethi Naci: amănuntul trăit	258
Kemalettin Tuğcu	262
Şavkar Altinel: peisajul și melancolia	265
Literatura lumii	269
Tristram Shandy: <i>Toți ar trebui să avem un astfel de unchi</i>	270
Concluzie	285
Dostoievski	286
„Eul” lui Borges	287
Universul romanesc al lui Thomas Bernhard	290
Philip Larkin: „Dereglat de la natură”	297
Patricia Highsmith: <i>universul romanului polițist</i>	302
Milan Kundera: <i>Testamente trădate și Lentoarea</i>	307
Mario Vargas Llosa și literatura „lumii a treia”	313
<i>Trei tigri triste</i> de Cabrera Infante	323
Salman Rushdie: <i>Versetele satanice și libertatea romancierului</i>	324
<i>Ultimul suspin al maurului</i>	329

CULTURĂ ȘI CEREMONIAL

Republica și cultura	339
Provincializarea Turciei	340
Antract sau „Ah, Cleopatra!”	347
De ce nu ne putem relata istoria propriei vieți	351
Drapelul și naționalismul	353
Celor care s-au plictisit de marota cu „ce va fi în anul 2000”	359
De ce nu m-am făcut arhitect	361
Crimele cu autori necunoscuți și romanele polițiste: foiletonistul Çetin Altan și Şeyhülislâm Ebussuud Efendi	371

SUNT ISTANBULEZ

În Istanbul	383
Vânzătorii ambulanți din Istanbul.....	401
Piețele Istanbulului	411
Beyoğlu	417
Locurile pe care le îndrăgesc în Istanbul.....	423

IDENTITATEA ESTE SUFERINȚĂ

Intrarea oprită: o alegorie	427
Oare sunt intelectual?	431
Unde se află Europa?.....	434
Primul meu pașaport și celelalte călătorii în Europa.....	439
Prima poveste care se cuvine a fi cunoscută cu privire la identitate.....	443
Orient-Occident	447
Orientul-Occidentul și naționalismul în vizitele prilejuate de sărbători	449
Europenizarea și vestimentația noastră: Gide, Tanpınar și Atatürk	455
Un ghid pentru a deveni mediteranean	468
Copilărit în Istanbul alături de evrei.....	477

VEȘNICELE CATASTROFE

Tancurile petroliere care se perindă pe Bosfor, incendiile și celelalte urgii	493
Kurzii irakieni care au fugit de Saddam.....	510
Cutremurul.....	516

POLITICA ESTE PLECTISITOARE

Arta oficială și opoziția.....	531
Minciuna și tăcerea, în amurg.....	532

Revolta provinciei, de la Sivas la Diyarbakir	535
Otrăviți cu minciuni	542
Aderarea la Uniunea Europeană: îndrăgostiți tratați cu dispreț	546
Împotriva puciurilor	551
Societatea, militarii și democrația	553
<i>Viața în caricaturi</i>	555
<i>Bibliografie</i>	559

Chiar dacă, din când în când, mă arăt entuziast și teribil de interesat, la fel ca foarte multă lume, de aspectele legate de curaj și onoare pe care le evocă franchetea și combativitatea sa creatoare, ceea ce mă apropie, de fapt, de el – altfel spus, interesul meu față de el, care îmbracă uneori forme obsesive – își are obârșia în îndeletnicirea sa de scriitor, în atitudinea sa față de scris. Dorința de a așterne totul pe hârtie! Ambiția de a lăsa în urmă o mare operă! Aspirația de a rosti dintr-un singur foc, cu strălucire, un adevăr pe care toată lumea îl știe, fără a ști că îl știe... Plăcerea de a transpune toate aceste lucruri în cărți, în rafturi pline de cărți...

Mi-am imaginat întotdeauna că în spatele lui Aziz Nesin și al obiceiurilor sale de zi cu zi, ale căror detalii de lucru mi-a făcut plăcere să le aflu, în spatele conservării, al acumulării, al îndosarierii, al „punerii deoparte” cu gândul că poate, cine știe, într-o bună zi faptele cu pricina vor folosi la ceva, al abordării scrisului din perspectivă optimistă și utilitaristă se găsesc tocmai astfel de aspirații. În vreme ce făcea toate aceste lucruri cu răbdare, cu vrednicie, cu strădanie și plăcere, Aziz Nesin zămislea o operă vastă, cuprinzătoare, prolifică, fără egal în literatura turcă modernă, care se citește cu plăcere. O operă mereu mândioasă, mereu zâmbitoare...

Cele două lumi ale lui Yaşar Kemal

Când eram licean, mă lăudam că-i citesc cărțile, pe câtă vreme acum mă mândresc că-i sunt prieten. Cum poți să fii prieten cu cineva care este cu treizeci de ani mai în vârstă decât tine și care provine dintr-o cu totul altă lume? Eu mă trag dintr-o familie istanbuleză, occidentalizată, care s-a bucurat de avantajele perioadei republicane, pe câtă vreme Yaşar Kemal își are obârșia în sudul Anatoliei, unde autoritățile se comportau brutal, unde oamenii erau hărțuiți de latifundiar și de natură... Ne-au apropiat atât admirația pe care o încerc eu față de viața, de cărțile sale, cât și condițiile în care se desfășoară existența de scriitor în Turcia: un stat care și-a făcut obicei din a apela la violență în relația cu scriitorii și

cultura, o lume literară limitată, care se străduiește să respire, prinsă între un naționalism politic intens, irațional și exigențele religiei și ale politicii... Yaşar Kemal poate să vorbească neîncetat, vreme de șase ore, despre Çukurova¹, la care se referă și în romanele sale, într-un restaurant din Kumkapı unde ne ducem, de cele mai multe ori la propunerea sa, după ce ne străduim să ne reunim și să ne facem auzită vocea, pentru a protesta împotriva uneia sau alteia dintre necruțătoarele acțiuni repressive îndreptate de autorități împotriva drepturilor omului, a scriitorilor, a editorilor.

Impresia pe care mi-o lasă cele povestite de el în răstimpul celor șase ore coincide cu simțămintele pe care le încercam când îi citeam cărțile, pe vremea liceului: simt că poveștile lui, țărani aceia sărmani, copiii aceia căpoși, moșierii aceia furioși, mamele care se împotrivesc, bandiții și asasinii îmi sunt la fel de apropiați ca statura impozantă a lui Yaşar Kemal, care stă așezat în fața mea. În timp ce-l ascult și-i citesc scrierile, mă încercă, așa, ca o părere de rău, gândul că civilizația urbană al cărei produs sunt mi-a atrofiat o parte a personalității și a existenței. Acolo, departe, în mijlocul naturii pe care Yaşar Kemal o zugrăvește cu o dragoste și cu un entuziasm care ating pragul mâniei, viețuiesc niște oameni cu mult mai „adevărați” decât mine. Faptul că natura, pe care Yaşar Kemal o observă foarte îndeaproape, arătând un interes aparte față de păsările și de găzele care o populează, față de toate nuanțele și stările ei sufletești, este redată, cu convingere, în cărțile lui în deplinătatea sa nu face decât să intensifice acest sentiment de autenticitate. Înrâurirea pe care o exercită romanele lui Yaşar Kemal asupra cititorului reprezintă, pe de o parte, o formă de nostalgie și, pe de altă parte, de mânie – datorată asprimii și inechității cu care se asociază – față de condițiile de viață primitive din trecut, față de viața la țară, unde totul pare mai „autentic”.

---

1. Câmpie aluvionară situată în sudul Turciei, pe teritoriul provinciilor Mersin, Adana, Osmaniye și Hatay, scăldată de mai multe râuri, printre care Seyhan și Ceyhan; este renumită pentru vastele sale plantații de bumbac, dar adăpostește și alte tipuri de culturi. Reprezintă un topos frecvent în romanele și povestirile lui Yaşar Kemal.

Ezitatea între cele două sentimente contradictorii, cel de nostalgie și cel de mânie, coincide cu o altă dilemă specifică romanelor lui Yaşar Kemal, anume cu ezitatea între atmosfera de poem epic, situat în afara timpului, și aplecarea realistă către detaliu.

*Ince Memed*¹, cel mai îndrăgit roman al său, este fundamentat tocmai pe astfel de contraste, care se alimentează reciproc. Cartea aceasta captivantă, antrenantă redă, pe de o parte, apelând la detalii extrem de veridice, viața țăranilor care luptă pentru supraviețuire în primul sfert al secolului XX în munții din sudul Anatoliei, confruntându-se atât cu tirania autorităților și a moșierilor, cât și cu condițiile vitrege oferite de natură, și, pe de altă parte, reînsuflețește în chip fericit legenda unui haiduc salvator ivit din rândurile lor – visul comun al țăranilor fără apărare de pretutindeni. Natura, care este supusă unei observații realiste, cu toate nuanțele, amănuntele și topografia sa specifice, reprezintă pentru cititorul urban un spațiu primitiv, dar ingenuu, care te purifică și te invită la reverii romantice, așa cum se întâmplă și în celelalte romane ale lui Yaşar Kemal. Violenta ce caracterizează relațiile umane, opresiunea proprietarilor de pământuri și a autorităților îl îndeamnă pe cititor la o revoltă morală; în romanele următoare însă, violența, care începe să înlocuiască treptat subtilitățile psihologice, se asociază cu degradarea care stăpânește natura.

Prin dragostea față de natură, prin dorința de a surprinde, în forma lor cea mai pură, confruntările fundamentale dintre oameni și prin faptul că vede violența mai degrabă ca pe un imperativ decât ca pe un rău, Yaşar Kemal ne spune, de fapt, că viața urbană a ucis legendele. Este ca și cum și-ar fi scris romanele pentru a ne aduce aminte că stilul acesta de viață eroic, astăzi dispărut, nu se află chiar atât de departe de noi. Această atitudine îl face să semene cu poetul acela naiv descris de Schiller în studiul său intitulat *Despre poezia naivă și sentimentală*. Poetul naiv se află într-o asemenea armonie cu natura, pare să se fi contopit în asemenea măsură cu ea, încât nu-și epuizează niciodată energia în căutarea unei astfel de fuziuni,

---

1. Tradus în limba română sub titlul *Indje Memed, haiducul* (traducere, prefață și note: Viorica Dinescu), București, Editura pentru Literatură Universală, 1964.

așa cum se întâmplă cu poetul sentimental. Își rostește poveștile spontan, fără să se lase deloc înrâurit de propriile-i simțăminte și fără să stăruie, totodată, asupra felului în care le rostește. Tocmai de aceea povestea sa pătrunde în esența lucrurilor.

Desigur că această atitudine copilărească față de care noi, cei tulburați de tumultul vieții urbane, al modernității, încercăm admirație și nostalgie, presupune în zilele noastre și un anumit preț – este vorba despre niște probleme cărora Yaşar Kemal încearcă să le dea un răspuns în romanele sale. Yaşar Kemal știe că, pe măsură ce pătrund în detaliile cotidiene ale vieții moderne, legendele își pierd credibilitatea și capacitatea de a-i înrâuri pe oameni. Din acest motiv, nu le dă niciodată prilejul personajelor sale importante, de care se atașează cu sinceră afecțiune, să se abată prin orașe. La alți romancieri care pun accentul pe aspectele simbolice ale vieții la țară, ca, de pildă, la Thomas Hardy, natura se încarcă cu sens tocmai prin antiteză cu viața la oraș, pe câtă vreme în cele mai bune romane ale lui Yaşar Kemal nu se vede nici urmă de viață urbană sau de modernitate.

Constatarea aceasta ne conduce la o întrebare fundamentală, căreia Yaşar Kemal i-a găsit un răspuns desăvârșit, mai cu seamă în primele sale romane, și pe care ne-o adresează, de fapt, prin întreaga sa operă: oare arta romanului, care este un produs al modernității, cu tot haosul ei, poate evita să fie antropologică ori folclorică atunci când încearcă să zugrăvească viața premodernă? Iată și o altă întrebare, mai importantă decât prima: cum poate fi anulată distanța dintre cititorul cărui i se adresează romanul și conștiințele, ca și universurile lăuntrice ale personajelor la care se referă acesta? De partea cui se află scriitorul – a cititorului modern sau vieții premoderne pe care o zugrăvește cu atâta emoție? Opera lui Yaşar Kemal își extrage vitalitatea, împlinirea și dificultățile cu care se va confrunța în anii următori tocmai din această dilemă. Apelează, pe de o parte, la toate tehnicile narrative specifice romanului realist, de la Stendhal la Steinbeck, și, pe de altă parte, plasează universul spiritual al poveștilor pe care le deapănă în chiar centrul vieții țăranilor din Anatolia de Sud, din ale căror rânduri provine și pe care îi zugrăvește cu o dragoste și cu un entuziasm reale.

Acesta este și motivul pentru care, în ciuda pasiunii sale pentru epopee, în ciuda dorinței sale de a realiza fresce de mari dimensiuni, de a scrie romane groase, Yaşar Kemal atinge cu adevărat desăvârșirea atunci când se referă la dorințele cele mai simple ale protagoniștilor săi, care trăiesc în sărăcie lucie, atunci când descrie cele mai elementare situații umane. Vecini amărâți care se invidiază unul pe celălalt, un bărbat firav, prins între furia mamei și dragostea soției, niște cai frumoși la care visezi ca la niște minunate amintiri din trecut, un băiat care se confruntă cu mama sa, un bătrân care-și revarsă năduful asupra naturii, a insectelor, fragilitatea celor care cred în propriile minciuni, privirile celor copleșiți de tristețe, cu capul plecat... Yaşar Kemal observă toate aceste lucruri și face pe dată, fără dificultăți, conexiuni cu vechile legende, vădind o măiestrie uimitoare în acest sens. Atunci, cititorul, care intuiește că prin vocea marelui scriitor nu prinde glas doar țăranul din Anatolia, ci întreaga umanitate, percepe suferința pricinuită de istovirea vechii lumi, de faptul că nu ne mai este dat să auzim vechile legende...

*Oğuz Atay:
„Scufundă-te, lume, scufundă-te!”*

În 1972 am cumpărat și citit, de cum a apărut, romanul *Tutunamayanlar*, „Decuplații”, după care l-am mai citit o dată. Cartea, la fel de puțin cunoscută ca și autorul, mi se adresa de parcă mi-ar fi revelat o taină; acesta a fost și unul dintre motivele pentru care (printre altele) mi-a plăcut nespus de mult. Aveam douăzeci de ani, îmi doream să devin scriitor, eram student la Universitatea Tehnică, mă plictiseam și nu prea știam ce vreau să fac mai departe. Nu aveam prieteni printre scriitorii din tânăra generație. Descoperisem cartea singur, în chiar săptămâna în care apăruse, și mi-o cumpărasem; nu-mi vorbise nimeni despre ea. Nu era vorba însă deloc de o mare intuiție. Pe vremea aceea (la fel ca și acum), în Turcia nu apăreau decât aproximativ patruzeci de romane pe an, la modul cel mai propriu. Îmi dădeam seama, răsfoindu-le într-o

doară prin librării și citind fragmente răslețe din ele, că mai mult de jumătate dintre acestea erau de proastă factură. Le cumpăram pe celelalte douăzeci care mai rămâneau și mă apucam să le citesc pe toate cu temeinicie. Nu era greu să-ți dai seama încă de la bun început – de la prima pagină – că *Tutunamayanlar*, „Decuplații”, era o carte interesantă, specială, aparte. Un scriitor ludic, inteligent și, dacă este să ne raportăm la romancierii de pe la noi, din Turcia, cultivat! Pe vremea aceea (la fel ca și acum), faptul acesta era – și încă mai este! – suficient ca să îndrăgești un romancier, să devii interesat de el. Cu toate acestea, a fost nevoie de ani de zile pentru ca diverșii noștri critici literari, frământați de chestiuni sociale și de politică, într-o atmosferă dominată de un soi de sentiment al datoriei, de moralism și de un spirit comunitar superior să ajungă să remarce cartea.

De ce mi se adresau *Tutunamayanlar*, „Decuplații”, și Oğuz Atay, aflat la debut, într-un mod aparte?

1. Protagonistii studiau ingineria la Universitatea Tehnică din Istanbul. Și eu învățam tot acolo. Atât tatăl meu, cât și fratele lui își făcuseră studiile acolo. Știam cum e să rătăcești pe holurile Universității Tehnice și să-ți pui, confuz, întrebări legate de filozofie, de artă, de viață și de Turcia.

2. Sensibilitatea, lucrurile asupra cărora își îndrepta atenția scriitorul (stranietatea lucrurilor), incertitudinile, temerile, zeflemeaua, monologurile sale („pentru Dumnezeu, de unde-a mai ieșit și Olric acesta?!”) îl făceau să semene cu mine. Dacă aș fi avut cu douăzeci de ani mai mult, aș fi putut să scriu și eu cartea aceea.

3. Scriitorul era un om cult. La fel ca o parte dintre ceilalți scriitori însă, nu vedea în cultura occidentală un indicator al apartenenței la elita socială, o cale mai scurtă de a te diferenția de ceilalți, ci apela la ea pentru a se exprima pe sine.

4. Oğuz Atay vorbea despre intelectuali. Despre oameni ca mine, îndrăgostiți de cărți. Subiectul său îl reprezentau oamenii care, în Turcia fiind, îndrăgeau cultura occidentală și oscilau între viața din țara lor și aceasta din urmă. Nu-i învinovăța însă, nu le acorda prea mare importanță avansând teorii aberante, nu-ți împuia capul cu discursuri despre responsabilități, despre îndatoriri. Oğuz Atay este primul dintre